

Dělá zloděje příležitost?

Monika Víchová

Psychologický ústav FFMU, Brno
info@psychologon.cz

Jestliže dáme lidem příležitost těžít z nečestného chování, co ovlivní, zda budou podvádět, nebo se zachovají podle svého nejlepšího vědomí a svědomí?

What affects whether people will cheat or not, if we give them the chance to profit from the dishonest behavior?

key words: self-control, dishonest behavior, the opportunity to cheat, depletion of resources

Na základě čeho dáme přednost vidině sobeckého zisku před sociálně žádoucím činem a naopak? Podle Nicol L. Mead(ové) a jejích kolegů stojí za rozhodnutím systém zvaný sebekontrola (*self-control*). Díky sebekontrolě jsme schopni potlačit sobecké choutky a přizpůsobit své reakce společenským normám a zachovat si tak dekorum. Naopak nízká sebekontrola může člověka dovést až ke střetu se zákonem.

Závisí-li poctivost na sebekontrolě, pak by se míra sebeovládání měla odrážet v situacích, které lidem dávají příležitost k podvádění. Výzkumy ukazují, že sebekontrolu čerpáme z jednoho zdroje, který se však postupně vyčerpává. A tak zatímco lidé vyjdou s čistým štítem při splnění jednoho úkolu, který si žádá sebekontrolu, u dalšího zdánlivě nesouvisejícího už jim pomalu dochází šťáva a jejich poctivost klesá. Právě tato úvaha se stala hypotézou Mead(ové) a jejího týmu, kteří se rozhodli experimentálně ověřit, zda se výskyt nečestného chování zvýší, pokud se zdroje sebekontroly vyčerpaly předchozí námahou.

Metody

Čtyřicet čtyři vysokoškoláků a čtyřicet vysokoškolaček bylo náhodně rozděleno do dvou skupin. Celý experiment měl tři fáze: prvním úkolem první skupiny bylo napsat krátkou esej, aniž by v ní ale užili slov, která začínají na písmena A nebo N. Druhá skupina také dostala za úkol napsat esej, ale ti zase nesměli používat písmenka X a Z. Zakázaná písmena autoři vybrali s ohledem na četnost užívání v jazyce: slova začínající na A nebo N jsou častá a při psaní textu potřebná, zákaz jejich používání tedy vyžadoval vysokou míru sebekontroly. Naproti tomu nepoužívat slova začínající na X nebo Z nebylo až tak náročné. Ve druhé fázi vyplnili všichni zúčastnění dotazník PANAS zjišťující jejich náladu.

Po vyplnění dotazníku následovala třetí fáze, a to řešení číselných matic, které s předchozími úkoly zdánlivě nesouviselo. Ve skutečnosti ale výzkumníci v této úloze sledovali, zda „vyčerpání zdroje“ sebekontroly vede k podvádění. Účastníci byli znovu rozděleni do dvou skupin. Nová skupina se skládala vždy z poloviny účastníků, kteří v předchozím úkolu psali esej se zákazem používat slova s A a N, a z poloviny těch, kteří měli zákaz používat X a Z. Jedni neměli příležitost podvádět, zatímco druhí ano.

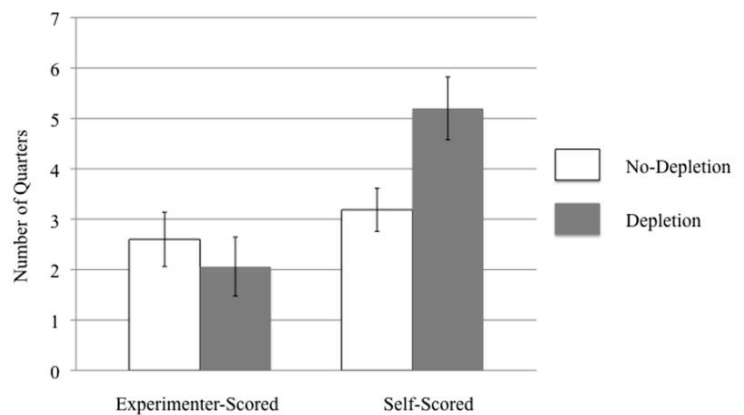
Účastníci dostali papír s 20 maticemi, kdy každá obsahovala 12 třímístných čísel. Úkolem bylo najít v každé matici vždy dvě čísla, jejichž součet by dal 10. Na řešení měli pět minut a za nalezení každé správné dvojice čísel jim byla přislíbena odměna čtvrt dolaru. Účastníci z první skupiny odevzdali výsledky experimentátorovi, který je zkontroloval a vyplatil slíbené odměny.

Účastníci z druhé skupiny výsledky nikomu neodevzdávali, sami si spočítali správná řešení a poté dle instrukcí vložili papír do skartovačky (která však ve skutečnosti pouze vydávala zvuk ničení papíru a matice tedy zůstaly zachovány pro následnou kontrolu). Zároveň na stole před nimi ležely dvě obálky: první obsahovala 20 čtvrtáků, druhá byla prázdná. Za každou správně vyřešenou matici si účastník mohl vzít čtvrták z první obálky a vložit ho do druhé, kterou si pak odnesl. Mead(ovou) a její tým

samozřejmě zajímalo, kolik čtvrtáků měl každý účastník po skončení úkolu ve své obálce, tedy zda výše odměny odpovídala počtu správně vyřešených matic a zda „vyčerpání zdroje“ sebekontroly a následná příležitost k podvádění ovlivnila chování účastníků.

Výsledky

A co se zjistilo? Ukázalo se, že účastníci ze skupiny sebe-hodnotitelů si ve výsledku „vydělali“ víc než ti, kterým výsledky kontroloval experimentátor. Rozdíl v počtu nahlášených správných odpovědí se také významně lišil podle toho, zda se jednalo o účastníky s „vyčerpaným zdrojem“ sebekontroly nebo ne: u „nevýčerpaných“ vedlo podvádění k 25% nárůstu výdělků, u „vyčerpaných“ vzrostl výdělek o 104 % (viz graf). „Vyčerpání zdroje“ sebekontroly tedy neovlivnilo náladu ani samotný výkon, vedlo však k nepoctivému chování.

Výsledky potvrdil i druhý experiment Mead(ové) a jejího týmu. Zdá se tedy, že zloděje dělá nejen příležitost, ale také únava. Lidé jsou někdy prostě příliš unaveni na to, aby říkali pravdu.

Zdroje:

1. **Mead, N., L. & Baumeister, R., F. & Gino, F. & Schweitzer M., E. & Ariely, D. (2009).** Too Tired to Tell the Truth: Self-Control Resource Depletion and Dishonesty. *Journal of Experimental Social Psychology*, 45 (3), s. 594-597. Retrieved from: <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2680601/>>.
2. Úvodní obrázek přejet z: <<http://www.alll.estranky.cz/fotoalbum/simpsons/simpsons/kradez.html>>.

Citace článku:

Víchová, M. (2013). *Dělá zloděje příležitost?* *PsychoLogOn [online]. [cit. vložít datum citování]. Dostupný z WWW: < <http://psychologon.cz/data/pdf/211-dela-zlodeje-prilezitest?.pdf>>.*